

שמיעת שירים בימי בין המצרים ובמשך כל השנה

הקדמה:

חסרון גדול ועצום חסר העולם כולו בחרבן בית המקדש, וכדרך העולם כשאדם נפטר מתאבלים עליו כל קרוביו, כן צריכים כל בית ישראל להתאבל על חרבן בית חיינו ותפארתנו, ועוד יותר מיוחדת אבלות זו שאינה נשכחת כלל, כפי שאין אדם שוכח את יד ימינו. על כן גזרו חכמים מספר גזרות שלא ימוש זיכרון חרבן הבית מליבנו. אחת מן הגזרות היא שלא לשמוע קול זמרה, המביא להתרחבות הנפש והתרגשותה, ולעיתים אף יכול להגיע לידי פריצות ונבלה.

א. מקור הדין

נאמר במשנה:

משנה מסכת סוטה פרק ט משנה יא:

משבטלה סנהדרין - בטלה השיר מבית המשתאות, שנאמר: 'בשיר לא ישתו יין' וגו'.

בגמרא במסכת גיטין מבואר שאף שירה בפה בכלל איסור זה:

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ז עמוד א:

שלחו ליה למר עוקבא: זמרא מנא לן דאסיר (שאסור)? שרטט וכתב להו: 'אל תשמח ישראל, אל גיל בעמים'. ולישלח להו מהכא: 'בשיר לא ישתו יין, ימר שכר לשותיו'! אי מההוא, הוה אמינא הני מילי זמרא דמנא (בכלי שיר), אבל דפומא שרי (אבל שירה בפה מותרת), קא משמע לן (שאסור).

רש"י מסכת גיטין דף ז עמוד א:

זמרא - לשורר בבית המשתאות.

האם ישנו איסור של זמר בכל זמן או דווקא במקרה מסוים?

ב. איסור זמרה דווקא בבית המשתה או כשרגיל בכך

התוספות למדו מלשון רש"י שהאיסור של זמרה נאמר דווקא בבית המשתה:

תוספות מסכת גיטין דף ז עמוד א:

זמרא מנא לן דאסור - פירש בקונטרס: לשורר בבית המשתאות. וכן משמע מדקאמר 'ולישלח ליה מהכא' 'בשיר לא ישתו יין' ובפרק בתרא דסוטה תנן: 'משבטלה סנהדרין בטל שיר בבית המשתאות שנאמר: 'בשיר לא ישתו יין'. וראוי להחמיר בכיוצא דההוא (במקרה המבואר) בירושלמי, דהוה קאים ודמיר בזמרא (שהיה קם משינתו והולך לישון בזמרה), שמתענג ביותר.

כיצד דייקו התוספות שאיסור זמרה הוא דווקא בבית המשתה?

באיזה מקרה נוסף החמירו התוספות?

אולם, במקום בו הזמרה נעשית לצורך מצוה, התירו התוספות:

תוספות שם:

ושיר של מצוה שרי כגון בשעת חופה שעושין לשמח חתן וכלה.

וכעין זה כתב הר"ף בשם גאון:

ר"ף מסכת ברכות דף כא עמוד ב:

פירש גאון הא דאמרינן זמרא בפומא אסיר, הני מילי כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו, ולשבח יפה בפייו... אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקדוש ברוך הוא אין אדם מישאל נמנע מאת, ומנהג כל ישראל לאמרן בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה ולא ראינו מי שמיחה בזאת.

טעם לאיסור זמרה ניתן למצוא בדברי המאירי:

בית הבחירה (מאירי) מסכת גיטין דף ז עמוד א:

כל מיני זמר העשוין לשמחת הוללות ושלא לכיון בהם לשבח הבורא יתברך או לצד מצוה, אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה - אסור לשמעו ולהשתעשע בו... ומכל מקום כל שיש בו שבח ותהלה לה' כגון מיני פיוטים

ומזמורים - מותר... שכל שאין בו צד פריצות מותר, ואין לו לדיין באלו אלא מה שענינו רואות לפי מקומם ושעתם. ואף המקראות מלמדים שלא נאמר אלא דרך פריצות, והוא שאמר 'כעמים', כלומר כמנהג העמים. וכן 'בשיר לא ישתו יין', שכל אלו דרך פריצות וקלות ראש.

❖ חשוב, לטעמו של המאירי, מדוע יש לאסור איסור זה דווקא לאחר שבטלה סנהדרין?

בדברי הירושלמי מתבאר מדוע נגזרה גזרה זו דווקא לאחר ביטול הסנהדרין:

תלמוד ירושלמי מסכת סוטה פרק ט הלכה יב:

אמר רב חסדא בראשונה היתה אימת סנהדרין עליהן ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר. אבל עכשיו שאין אימת סנהדרין עליהן הן אומרים דברי נבלה בשיר.

❖ האם דברי הירושלמי מסתדרים עם טעמו של המאירי?

ג. שיטת הרמב"ם

פסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה יד:

וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמעי קול של שיר, אסור לשמוח בהן ואסור לשמען מפני החורבן, ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר 'בשיר לא ישתו יין', וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין.

❖ לדעת הרמב"ם, מתי ישנו איסור זמרה בכלי נגינה ומתי ישנו איסור שירה בפה?

❖ האם לדעת הרמב"ם האיסור תלוי בביטול הסנהדרין?

הטור ציין שישנה סתירה בין דברי הרמב"ם בהלכות לבין מה שפסק בתשובה:

טור אורח חיים סימן תקס:

ומלשון הרמב"ם ז"ל משמע דבכלי אסור לשמוע בכל ענין, ובפה דוקא על היין. אבל הוא ביאר בתשובת שאלה דאפילו בפה אסור אף בלא משתה.

❖ מהי דעת הרמב"ם למסקנת הטור?

הב"ח פירש את דעת הרמב"ם:

ב"ח אורח חיים סימן תקס:

ובעל כרחך שדעתו לפרש ההיא דמר עוקבא דאסר אפילו בפה היא, היינו אפילו בלא משתה. ומאי דפריך התם 'ולישלח להו מהכא' 'בשיר לא ישתו יין' (ומשמע שדווקא על היין ישנו איסור), היינו דסבירא ליה דהמקרא דקאמר 'בשיר לא ישתו יין' לאו דוקא קאמר בבית המשתה, דעיקר קפידא אינה אלא בשביל השיר, ואורחא דמילתא הוא לשורר במשתה היין, אבל אין הכי נמי דאפילו בלא משתה אסור... ולענין הלכה יראה עיקר כדברי הרמב"ם בתשובת שאלה דכל שאינה של שירות ותשבחות אסור אפילו בלא משתה ואפילו בפה.

בדומה לשיטת הב"ח, הוסיף הרב יצחק שילת לבאר את שיטת הרמב"ם על פי לשון תשובתו המקורית:

אגרות הרמב"ם עמ' תכח-תכט (וכן בתשובות הרמב"ם הוצאת מקיצי נרדמים סימן שע):

ידוע שעצם הזמר והנגינות כולם אסורים. ואפילו לא יאמרו עמהם מילים כלל... כל מה שמביא להתרחבות הנפש והתרגשותה אסור. כמו שזכרו ונסמכו אל האזהרה הנבואית, אמר: 'אל תשמח ישראל אל גיל כעמים'. וסיבת זה מבוארת מאוד, לפי שזה הכח החשקי ראוי להכניעו, ולהשיבו אחור ולמשוך בִּרְסוֹנוֹ, לא שישלח ויִסְפָּה הָרָוָה את הַצִּמְאָה (שהרגש לא ישתלט על השכל).

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

הערות הרב יצחק שילת שם:

ונראה להבין שעם הירידה המוסרית בישראל שהביאה לחורבן, שעליה אומר הנביא 'והיה כינור ונבל תוף וחליל ויון משתיהם ואל פועל ה' לא יביטו וכו', כדלקמן, הפך החיזיון של שמיעה ונגינה לשם התרוממות הרוח לעבודת ה' ליקר המציאות, והמצב הרגיל וההווה הוא שהמוסיקה קשורה אל הכוח החשקי הנמוך ואל אנשים הרחוקים מקדושה, ולכן גזרו על זמר של חול שאינו בדברי שירות ותשבחות.

❖ **לשיטה זו, מדוע נאסרה זמרה אף שלא בבית המשתה, וכיצד גזירה זו קשורה לחורבן בית המקדש?**

מאידך, יש שפירשו שדעת הרמב"ם כפשט לשונו בהלכות, ויש לאסור שירה בפה דווקא על היין:

שו"ת יחווה דעת חלק א סימן מה:

אולם הגאון מהראנ"ח בדרשותיו פירש דברי הרמב"ם בחיבורו שאין לאסור שירה בפה אלא על היין, ובכלי שיר אסור אפילו שלא על היין... וכן פירש הגאון רבי חיים אבולעפייא... ומה שכתב בשו"ת פרי הארץ, שלדעת הרמב"ם אף בכלי שיר אין לאסור אלא על היין, ומה שכתב הרמב"ם בסוף דבריו על היין, קאי גם על תחלת דבריו דמייירי בכלי שיר, וזהו כשיטת רש"י ותוספות, נראה דחוק לפרש כן בדברי הרמב"ם, ויותר נכון לפרש כדברי האחרונים הנ"ל, שהרמב"ם חולק על רש"י ותוספות שמתירים בין בכלי שיר ובין שירה בפה שלא על היין, והוא ז"ל בחלקות ישות למו, דבכלי שיר אסור בכל אופן, ובפה דווקא על היין.

❖ **נסה לסכם את השיטות השונות בביאור דברי הרמב"ם (שלוש שיטות).**

ד. פסיקת ההלכה

השולחן ערוך פסק את לשון הרמב"ם ביד החזקה. הרמ"א הביא את דעת התוספות:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקס סעיף ג:

וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמעי קול של שיר לשמח בהם; הגה: ויש אומרים דוקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה. ואסור לשומעם מפני החורבן; ואפילו שיר בפה על היין, אסורה שנאמר: 'בשיר לא ישתו יין'. וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא, על היין. הגה: וכן לצורך מצוה, כגון, בבית חתן וכלה, הכל שרי.

מפשט דברי השולחן ערוך נראה שפוסק כדעת הרמב"ם ביד החזקה, ויש לאסור שירה בפה דווקא בבית המשתה:

שו"ת יחווה דעת חלק א סימן מה:

ומרן השולחן ערוך העתיק לשון הרמב"ם בחיבורו, משום דסבירא ליה שהחיבור עיקר כנגד תשובותיו, וכמו שכתב כיוצא בזה מרן הבית יוסף, בשם הר"ן בן הרא"ש, שאם הרא"ש סותר עצמו מפסקיו לתשובותיו, הפסקים עיקר... הוא הדין לגבי חיבור הרמב"ם שסותר למה שכתב בתשובה, החיבור עיקר.

אולם, המשנה ברורה הביא גם את שיטת הב"ח:

משנה ברורה סימן תקס ס"ק יג:

ואפילו שיר בפה על היין אסור - וב"ח פסק דאפילו בלא יין גם כן אסור... ועל כן נשים המזמרות בפה בעת מלאכתן יש למחות להן.

מכל מקום מתבאר שלנוהגים כשולחן ערוך, אין לשמוע כלל שירים המלווים בכלי נגינה אף בכל ימות השנה. בעוד שלנוהגים כרמ"א ניתן לסמוך ולהקל כל עוד השירה אינה בבית המשתה ואינו עושה זאת ברגילות. אולם, יש שכתבו שאף לנוהגים כשולחן ערוך ניתן להקל לשמוע שירים מרדיו וכדו', וזאת בצירוף כמה ספיקות:

שו"ת יחווה דעת חלק א סימן מה:

ואף על פי שאנו קבלנו הוראות מרן השולחן ערוך, והוא סתם כלשון הרמב"ם... מכל מקום נראה שיש לצרף טעמו של החלקת יעקב, שברדיו וכן ברשם קול יש מקום להקל יותר משאר כלי שיר שרואים אותם ושומעים מהם. וכמו שנאמר 'טוב מראה עינים מהלך נפש'. ולכן שירות ותשבחות לה' יתברך בליווי כלי נגינה,

הנאמרים ברדיו או ברשם קול, אין איסור לשומעם, שיש כעין ספק ספיקא, שמא הלכה כרוב הפוסקים שלא נאסר לשמוע כלי שיר אלא על היין, ואם תמצא לומר כדעת הרמב"ם, שמא גם הוא יודה לרוב הפוסקים, שאין לאסור שמיעת כלי שיר אלא על היין (כדברי הכנסת הגדולה והפרי הארץ), ואם תמצא לומר כפירוש הטור והבית יוסף, שמא ברדיו וברשם קול שאינם נראים לעין יש להקל כששומעם שלא על היין. ועל כל פנים נראה שמכיון שלדעת רוב הפוסקים אין לאסור שמיעת כלי שיר אלא על היין, ויש שמפרשים כך בדברי הרמב"ם, אין למחות במקילים, כיון דהוי מילתא דרבנן והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ה. שמיעת שירים בימי בין המצרים

מכל מקום, בימי בין המצרים ובספירת העומר, הסכימו כל הפוסקים שאין לשמוע שירים המלווים בכלי נגינה אף דרך הרדיו, וזאת בהתבסס על דברי המגן אברהם:

מגן אברהם סימן תקנא ס"ק י':

ונראה לי דאסור לעשות ריקודין ומחולות מו"ז בתמוז ואילך.

שו"ת מנחת יצחק חלק א סימן קיא:

ולדעתי הוי איסור כלי זמר, בכלל מה דאיתא במגן אברהם, דכתב דאסור לעשות ריקודין ומחולות, בימי הספירה, ואף דלא הזכיר כלי זמר, מכל מקום כלי זמר הוי כל שכן, דהוי שמחה יתירה מריקודין ומחולות.

שו"ת יחווה דעת חלק ו סימן לד:

אולם נראה שכל זה בשאר ימות השנה, אבל בימי ספירת העומר... וכן בימי בין המצרים... שמנהג כל ישראל להתאבל בהם על חורבן בית המקדש, ולכן כתב המגן אברהם שאסור לעשות ריקודים ומחולות בימים אלה... בודאי שאסור גם כן לשמוע בהם שירים עם כלי נגינה, וביותר יש להחמיר בימי בין המצרים, כמו שאסרו בהם חז"ל כמה ענינים של שמחה... לכן בודאי שיש להחמיר גם כן שלא לשמוע בהם שירים המלווים עם כלי נגינה דרך הרדיו או רשם - קול.

❖ **חשוב, האם ישנו הבדל בין הטעם המובא במנחת יצחק לבין הטעם**

שביחווה דעת? מה לדעתך גרם להבדל זה?

❖ **חשוב, האם נתייר שמיעת שירים המלווים בכלי נגינה לצורך שמחת**

מצוה, אף בימי בין המצרים?

לגבי שמיעת כלי נגינה בשמחת מצוה בימי בין המצרים, נחלקו הפוסקים:

מקראי קודש (הררי) הלכות בין המצרים פרק ז הלכה ג:

נחלקו הפוסקים לגבי נגון בסעודות מצוה בימים אלה. יש מהם האוסרים זאת לגמרי, יש המתירים זאת רק עד חודש אב, ויש מהם המתירים זאת אף לאחר ראש חודש אב.

שם הערה ח:

נראה שכלל דעת הפוסקים האשכנזים הינה כדעה הראשונה והשניה שהבאנו (לאסור לגמרי או להתיר רק עד ראש חודש). ורוב הפוסקים הספרדים פסקו כדעה השלישית (שיוירי כנסת הגדולה, הגאון חיד"א, שו"ת מעשה אברהם, והגר"ע יוסף), ויש כדעה הראשונה (שכן נראה קצת דעת כף החיים, וכן כתב הגר"מ אליהו)

ו. הלכה למעשה

א. משחרב בית המקדש, גזרו חכמים שבאותו הדור שלא לנגן בכלי שיר למיניהם לשמח בהם. ולנוהגים כרמ"א ניתן להקל בכך כל עוד אין השמחה בבית המשתה, ואין הדבר נעשה ברגילות, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר.

ב. אפילו שירה בפה על היין אסורה, ויש המחמירים אף בכל שירה בפה.

ג. כבר נהגו כל ישראל לומר דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא אפילו על היין, ואין בכך איסור. וכן לצורך מצוה, כגון בבית חתן וכלה, הכל מותר.

ד. אף מבין הנוהגים כדעת השולחן ערוך יש שהקלו בשמיעת שירים דרך הרדיו וכדו', ויש להם על מה שיסמכו, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ה. אף לנוהגים להקל בשאר ימות השנה בשמיעת שירים המלווים בכלי נגינה, יש להחמיר בימי בין המצרים וספירת העומר שלא לשמוע שירים המעוררים לשמחה, אף דרך הרדיו. ויש שהקלו בכך בשמחת מצוה.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתובנות:

bmlhalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים ביואצפ וקבלת דפי 'והגית בו'

(קבוצה שקטה), סריקו את הקוד הבא:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. **מערכת:** סא"ל הרב שמש עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן. **כתיבה ועריכה:** רב"ט רועי אלמלך.